

ÇOCUK SAĞLIĞININ GELİŞİMİNDE TOPLUM KATILIMININ ÖNEMİ

Süheyla ALTUĞ ÖZSOY* Ayla BAYIK**

ÖZET

Bu makalede çocuk sağlığını dünyada ve ilkimizde durumu gözden geçiren çocuk sağlığını geliştirilmesinde toplum katılımının önemi vurgulanarak, toplum katılımına yönelik örnek çalışmalar Temel Sağlık Hizmetleri açısından değerlendirilmiştir.

Dünyada 2000 yılına kadar herkese sağlık hedefine ulaşılmasında benimsenen temel sağlık hizmetlerinin başlıca önemlerinde gerekli ilkeler 1978 yılında Alma-Ata'da tartışılmıştır. Bu ilkeler kapsamında sağlıkla ilgili sorunların yalnızca hizmetlerin tek yönlü sunumuyla çözümlenemeyeceği sağlığın korunması, yaklaşımlarından hem bireylerin, hem toplumların, hem de hizmetlerin sorumlu olduğu ve toplumun sağlık hizmetlerine katılımının hem hakları hem de görevleri olduğu benimsenmiştir (10, 17).

Toplum ve toplum katılımı süreçlerinin değişik yönlerinden tanımlanması birçok sosyal bilimcilerin tanımları derlenecek olursa, toplum; belli bir coğrafik alanda yaşayan, ortak değerleri ve ilgileri olan, yönetimi paylaşan, belli yaklaşımlara girişimlere hedef olan bir insan grubudur (3, 10). Toplum katılımı ise; ayrı ayrı bağda yaşayan ortak gereksinimleri olan, bu gereksinimlerin belirlenmesinde karar verme, planlama, yönetim ve uygulamada görev almayı benimseyen, kaynakları kullanırken de kaynak sağlanırken de yardımcı olmaya istek duyan, aktif olarak çalışmalarında bulunan insanları içeren bir sosyal süreç olarak tanımlanabilir (3, 9, 13, 17).

* E.O. Hemşirelik Y. Okulu Araştırma Görevlisi
's 13. C.J. Hemşirelik Y. Okulu Öğretim Üyesi (Doc. Dr.)
*** 11. Halk Sağlığı Konferansı "Çocuk Sağlığı. 20-22 Mayıs 1991 Bursa'da sunulmuştur.

Toplum katlumna yanellk ortak calismalar toplumlarin ortaya cikmasindan bed. vardir. Ancak danyada T.S.H gOrasunun benimsenmes1 ile toplumlann gerekstnim duyduklan saglik hizmetlerinde, toplurn kattlimi cabalanrun giderek yogunlastigt farkedilmektedir.

Toplumun hizmetlere katdimindan dogacak yararliliklar

1. Daha fazla ki i hizmetten yararlanacaktır.
2. Gonulluler hlzmete kablacagindan hizmetler daha ucuza mal olacaktır.
3. Toplumda haz duyusu artacaktır.
4. Hizmet gelisecektir.
5. Sorumluluk duygusu artacaktır.
6. Hizmetler hjzlanacaktır.
7. Toplumun gOrCisil ahndigindan, hizmetin sunuluuncia gercek gereksinimlere dayanacaktır.
8. Yerel bilgi ye deneyirnlr degerlendirteeektir.
9. Halk egitilecektir ye saghk personeline bagimlilikten kurtulacaktır (17).

Temel saglik hizmetlerinde toplum **katilinnrun** gerceklestirilmesinde belli aarnalar vardir.

1. **Arastirma asamast: Bu asarnada resmi ye resmi olrnayan toplum onderleri ile tartisilara_k, toplurnun yasam blcimi, sosyo-dernog-ratik ozellikleri saglik tutumlan arastnihr.**

2. **Egitim asamasi: Surekli egitirn cali5rnalan ile halka. hizrnetlere katilmalanrun gerekliligi vurgulanir.**

3. **Planlama ye progra.mlama: Hallun istek ve gorusleri alinarak kararlan part: Ai: Arne sidir.**

4. **Orgatlenme**

5. **Uygulama: En basit, kolay, erlsilebillr ve uygulanabilir islerden yola cikilarak gerceklestirilir.**

6. **YOnetsel denetim**

7. **Degerlendirirne (9).**

Genelde toplum katihrm cabalanru 5 turde toplarnak miamkfmdfir.

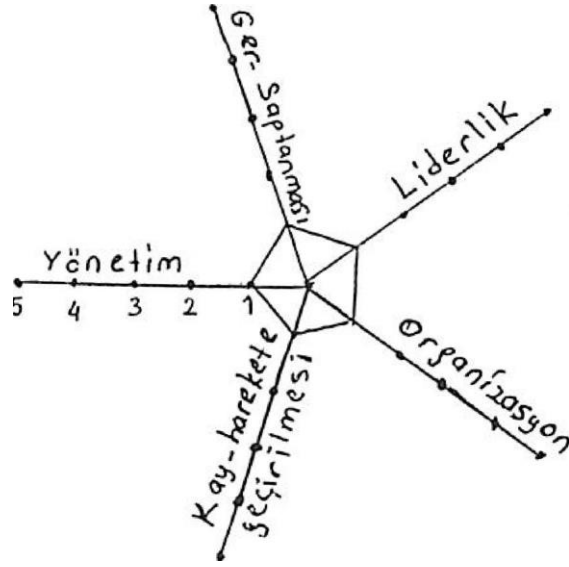
1. **Bireyler, toplum kalkinmasinda saglik hlzmetleri yarusira, saglik uzerine etkili diger sektOrlere ait (besin, su ulasim v.s.) toplum katilirn cabalanna kattlirlar.**

2. Dogrudan saghkla Hai hizmetlerin planlanmasi, uygulanmasi, degerlendirilmesi cabalannda etkin olurlar.

3. Saghk icin gerekh serrnaye, malzeme, emek ve diger desteklerin saglanmasinda katki ye katihmda bulunabilirler.

4. Bireyler yakin ye uzak cevrelereinde saglik bakım gereksinimi olan birey ye gruplara bakım verebilirler, gentilha kuruluslar olusturabilirler.

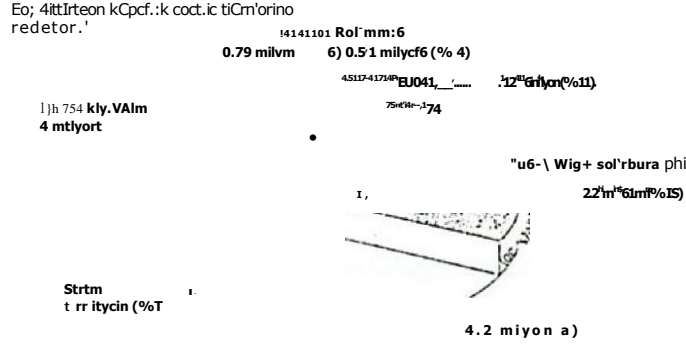
5. Bireylerin kendi saglik balumlarında (kisisel hijyen, beslenme, v.\$) sorumluluk tistlenmeleride saglik hizmetlerinde toplum katihmi cabalanm icerir (13).

Sekil 1. Toplum kattlirm aamaları özetlenmiştir.

Diinyada ye ilkemizde gocuk sagligimn durumu

Dunyada ye ilkemizde olumsuz saglik kosullarından en fazla anne ye cocuklar etkilenmektedir. Bugun 5 milyara ulasmis dünya mlifusu icinde her yıl 14 milyon cocugun 2/3 si, yasammi diare, solunum yolu enfeksiyonu, kizamik, neonatal tetanoza bagli olarak yitirmektedir (25). Oysa bu ohamlerin buyuk bir cogunlugunun oldukca duuk bir maliyetle Onlenmesi mumkundur.

*ekil 2. cocuk Olumlerin nedenleri

1980 li yillardan 1988 li yillara gelindiginde dunyada 1 yas akin-daki cocuklann %59'u luzamik, %72'si BCG %66'st polio. %66 si DBT astlan ile gebelerin ise yalnaca %29`u tetanoz astsina karst bagiŝtklanmiŝ gOrunmektedir. Boylece yilda 2 milyonu akin cocuk Wilma Onlenebilirken, daha 3 milyon cocuk yasamt kurtanimasi selz konusudur. UNESCO raporlanna Ore dfinyada 1987 yilinda 6-11 yaŝ arasi ilkogretim kurumlanna kayith olmayan cocuk saps' 60 milyondur (25).

elkernizdeki gocuklann durumuda dunyadaki yaŝttlanndan farkh degildir. Ulkemizde asin dogurganliga bagh olarak ntifusun %40 int 15 yaŝ cocuklar olusturmaktadm Bebek ve cocuk glum oranlan 1 yas altinda %78, 5 yas alts %o67 dir. Glum nedenleri incelendiginde 0 yaŝta basta perinatal nedenler, pnomoni, enterit, gelmektedir. 1-4 yas grubunda pnornoni, enterit, kazalar, konjenital kalp hastaliklan en Onemli nedenleri olustururken, 5-14 yaŝ grubunda ise kazalar, konjenital ye diger nedenlere bagh kalp hastaliklan ye diger nedenler bulunmaktadir (2, 23). cocuk ye bebek olumlerinde sosyal nedenler incelendiginde, annelerin bilgi yetersizligi (%70) awn dogurganliga bagh ilgisizlik (%50.9), geleneksel tutum (%13.4), ekonomik gaclukler (%l 1.3) ye ulaŝtrn guclugu (%10.9) baŝta gelmektedir. Dunya cocuklannin durumunu iyilestirmek ye geliŝtirrnek amactyla, UNICEF'in Onerdigi cocuk yasatma seferberligi ile 901 yillartn sonuna kadar 10 yil icinde hergun 20.000 cocugun yaŝamim kurtarmanin mumkun olabilecegi savunulmaktadir. Bu seferberlik program iginde, geliŝmenin izlenmesi, agizdan sivi tedavisi, ernzinne, bagtŝtklama, aralikh dogum, gida destegi, kadmlarm egitimine yOnelik cahŝrnalar yer alrnaktadir (17).

coeuk SegliEimp geligmesinde toplum katranu geligmalanna ornetler

coeuk sagliginin gelismine yemelik belirlenen bu stratejilerin uygulama planlan kapsarninda toplum katilimmin gerekliligi agiktir. Dunyada bu gercek Wizardi edilmeksizin toplum katihmi cabalanna yanelik pek cok galismalarda cocukiann saghgrrun gelisminde basanlar kazamlmistir.

Misieda, diareli hastalıklara bagli OIGrulerin azaltılmasında haktimet programlan yanısira, gene luzlar ve kurumlar bu kampanyarun desteklenmesinde etkin rol oynayarak oral rehidratasyon paketlerinin yaygin kullanilmasini saglamislardir (25).

A vitamin! yetersizligi, pek cok gelismekte olan ulkede yaygindir. 250.000 cocuk her yil A vit. eksikligi nedeniyle Olmektedir. Bu amnia Endonezya'da kay gonulluleri egitilerek gocuklara A vit. tabletleri daga-maktadirlar (25).

Endonezya'da "Kaders" olarak adlanchnlan gontilla kadinlar (800.000) saglik personeli ile birlikte, goeuklarm buy'lame ve gelismele-rinin izlenmesi, bagisiklama, diare, gebe kadinlann asilanmasi, demir preparatiartrun dagitilmasi, emzirme, aile planlarnasi konulannda bilgi ye danismanlik gibi etkin galismalar geostermislerdir. Halen anne ye cocuklann %95'i bu etkinliklerle T.S.H den yararlanmaktadirlar. Sonugta diareli hastalıklara bagh oliimlerde %70'lik bir azalma ohnustur. Bagisiklama oram ise 17 yilhk bir donemde %2'den %50'ye yukseltilmistir (25).

Sudan`da aile planlamasu'un yayginlastinlmasma yanelik egitilmis gonullu kadinlar ve ebelerin katkilan !le ytiratillen bir projede (diare solilsyonlarmn kullammi, emzirme, bagisiklama), basan saglanmistr. Sonugta, aile planlamasi kullanan kadin cram %10.6'dan %27.6'ya ytikselmistir, diare solilsyonu kullanan kadin oranmda da %87'lik bir arts olmustur (7).

Hindistanida ye Endonezya'da gebelerde risk durumlanni belirlemek igin gehstirilen evde kullanilabilecek basit bir izlem kartt anne adaylanna rehberlik ediyordu. Agutk, bebegin cinsi, tilt rengi, aktifligi, gelisi, perinatal komplikasyonlarm yanısira, gebede tetanoz asisunn yapihp yapılmadigi. odem, anemi, kanarna gibi durumlann saptanma-smda etkin bir eğitim aracr olarak degerlendirilmisti (16).

Pasifik adalann da, saghk egitim! ile gelistirilmesine yOnelik olusturulan toplum calisma komiteleri, bOlgeye su getirilmesinin, genel hijyenik rmlerinin almmasim, tanmsal faaliyetlerin ye saghk

merkezlerinin gelitfrllmesini saglamislardir. Hastaneye basvuranlann ve hastane hareamalannin azaldigi pek cok hastaligin onlendigi, aile planlamasi yontemlertnin kullarumimm arttigi farkedilmistir (24).

Kubaida halk Orgatleri araciligiyla, sokaklann temiz tutulmasi, asilama, kan toplanmasi, anne egitimi gibi konularda basan saglan-

Aynea pollomyelltise karst bu orgiltun katkisi sayesinde 1962'de 15 yas alts cocuklann %80'i 2 gun icinde asilanmistir. Kubah kadinlar fedarasyonunun calismalan arasinda, egitim seferberligi. gebe ve cocuklann taramp bulunmasi, turn kayit islerinin yiaratillmeside saplabilir (1).

Israil'de 1975 de 5 yas alt1 coeugu olan kadinlar egitilmislerdir. Kaylerine geri demen bu kadinlar, kapi kapi dolasarak yada seminerler seklinde coeuklar ye gebe kadiniarla iletisime gegmisler, coeuklan tartip sonuclan annelerle tartisarak, gerekli gOrdiiklerini doktora sevk etmislerdir. Ayrica cevre kosullannin necien oldugu hastaliklar, su ve besin kontaminasyonu, emzirmenin imemi. ilkyardim konularinda egitilen bu kOylerde, toplum katilimi olmayan kOylere gore, bebek OLCimled azalmistu` (5).

Hindlstan'da 1980-81 Ogretim yilinda 120 ogretmene kurslar verilmiş. Sonra 1982-83 ogretim yilinda bu ogretmenler 10.000 Ogren-eiyi kisisel hiJyen, sanitasyon, bagisiklama konulannda egitmislerdir. BOylelikle toplumun daha iyi saglik dfaeyine getirilmesi saglanmistu` (21).

Sri Lanka da cok genic bir organizasyon ile halkm, kendi yasam kosullannm yfikseltilmesinde aktif rol aimasi sagianmistir. ciftciler, ebeveynler, kadinlar ye Om:111111er saglik personeli yardimi ile saglik sorunlannm cOzUmunde, toplumda saglikli davranis degisikligi olusturrnada basanli olmuslarthr (22).

Pan Amerika Health Organization (PAHO) nun 75.yildonumu kutlamalannda "Saglikta Toplum Katilimi" konusunu vurgulan-masindan sonra pek cok Ithyde, halkin katilimi ile temiz su getirilmesi, atiklann sagliga uygun yok edilmesi saglarimistir (19).

Hong Kong'da 1972'de saglik aktivitelerinde toplum katiliminin gelismesi ye saglik merkezlerinin kurulmasi yoluyla toplumda saglik bakiminin gelistirilmesi planlanmistir. Bashea Wirt grup uzerinde yogunlasmistir. Bebek-coeuklar. yetiskinler. yaslilar ye isciler. Yine Endonazyaida finansman ye insangau igin kOyde bir komite kurulmus, sanitasyon, ilkyardim gibi konularda bu komitenin sectigi 0i`1(111i:11er gorev almistir (20).

Bombay'da bir gecekondu mahallesinde yapılan bir calt\$mada toplum katilimi ile bagtiklama prevalansi %78 iken. toplum katilimi olmaksizin %67 bulunmtWur (15).

Dominik Cumhuriyet'inde T.S.H lert "Health promoter" •lar tarafından yuratalmektedir. Rehberlik, ana-cocuk sagligt, hastalann bakimi, bag*tklama, cevre sagligt, kayitlann tutulmasi gibi konularda aktif rol almaktadirlar (8).

Mali de toplum kattlinnrun etkinllgi vurgulanmittr. politikacilar, idareciler. kOyan hen gelen kisileri, kadin ye genclik dernekleri, YektOr kontrolande yaparak amaclanna ularm5lardir (12).

Malay' de riskli gebeler dogum eyinden 50 m uzakliktaki bin konaklarna evinde kendi besinlerini getIrrneleri koşuluyla kahrlarken hem gOreylt k4ilerin hemde gebe kadinlann kontrolande tutuluyorlar. BOylelikle bOlgede anne Olamlen kadinlann kendi bakimlanni astlenmesi sonucu sifira daOralma*tılır (14).

plkerntzde saglik hizmetlerine yOnelik sinirlida olsa toplum katihmlannt gosteren calt\$malar bulunmaktadir. Ornegin Bortok'un ocak hekimi, hekim (1151 saglik personeli kOyOgetmeni, smarm, muhtan, kuran kursu Ogretmeni, k6y ihtiyar heyetinin toplum katthrm cahşmalan sonucu, Yukan cavundur saglik (wagi bOlgesinde veYrenin olumlu hale getirilmesi, %70 oraninda saglikh helaya kayLWunllmasinda, yurattaga calt\$malar halkla batfinlemeye gazel bir Ornektir (4).

Saglik Bakanligunizin, FPIA'nin, H.U. Hemirelik Yak. Okulu 15birliđi ile 1979-81 yillan arasmda. T.S.H ye aile planlamasi hizmetlerinin gOtaralmesi amaciyla kay liderlerinin secilip, egitilmesi ve katilimlarninin saglanarak onlardan yararlanilmasina yOnelik yarattakleri "kirsal toplum sagligi projesi" ile koynanan bu konuda katkida bulunmasi ye hlzmet almasini olumlu etkiledigi gOsterilmitir (11)

Oztark, cubuk kirsal bOlgede 1981-82 yillan arasinda pan:AWN bir calt\$mada aile planlamasi hizmetlerinde ogretmen ve imamlann gaduleyici olarak kullanilabilecegini ortaya cikarmıřtir (18).

Egemen ye Metin ishal sorununun cozamande ilkokul ogrencilerine bilgi kazanchnlmasmda, ilkokul sinif ogretmenlerinin saglik egitimcisi kadar etkili olabilecegini yarattaklert bir calt\$mada gOstermilerdir (6).

SONUQ VE  NERLIF,R.

Dfnyada ve elkernizde yurutulen gali5malarda T.S.H lerinde saghk sorunlannin gortinnienmesinde ye toplumlann saghklannin toplum katilimi galimalan ile gOturtulen hizmetlerin etkili olduğu agtkga gOrCilmektedir. Bu nedenle TC hilkumeti lie UNICEF in 1991-95 donemi programmt belirtecek stratejik toplantisinde yurgulandigt gibi egitim ve saghk konulannda alınacak karar ye uygulamalara toplum kablrurnn saglanmast yolunda gabalar artirilma- lidir. Bu amagla gene kiz ye kadin gruplan. gonullu kuruluşlar, toplumdaki resmi ye resmi olmayan liderler, bata saghk hizmetlerinde olmak Caere turn sektorleri ilgilendiren toplum katilim gah*malanmn planlanmast, yurutulmesl ye degerlendirilmesinde etkin rol ustlenme- led konusunda cesaretlendirilmelidirler. BOylece bu gruplar blr*eyler uretip baarrnarun hazzint duyacaklar, kendi Onerilerinin etkinligini gorerek galimalar sureklilik kazanacaktır. Ulkemizin heryetindeki insanlar T.S.Hlerinden yararlanacak, halldmizin saghk dtize3ri yitkselmt olacaktır. 224 sari' saghk hizmetlerinin sosyalletirlimesine iliskin yasanin getirdigi saghk kurullan yonetmeliginin biran Once işler hale getirilmesi ve dunyadaki toplum katihminin etldnligini gosteren

lardan ornek olarak benzer gabalann hizlandinlmasi kagmilmazdir.

SITIMIARY

The Importance of Community parcipation In The Improvement Of The Health Status Of Children

In this paper, the health status of children in the world and in Turkey was reviewed, the importance of community participation for the sake and improvement of the health status of children was pointed out and examples of community participation _efforts through the countries were found to to valuable with regard to Primary Health Care.

KATHTAICLAR

1. Aksakoglu, G. "Sosyalist filkelerde saghk **hizmetleri**" Toplum ye hekim. Turk tabiblert birliđi yayin organ'. **Sayi: 8** agustos 1978. Sayfa: 36.
2. Bertan, M. Guri, D. Turkiye'de gocuk sagligulin durumu. Tip.Fak. Halk Saghgt Anabilimdah. Yayin No: 89/48.

3. Bichmann, W. Rifkin, S.B. Shrestha, M. "Towards the measurement of community participation." W.H. Forum 10: 3/4 1989 WHO Geneva.
4. Bortok, D. "Yukari avundur Saglik Ocaginda cevre sagligi calismalan: Birincil saglik bakiminda saghk ocaginin etkenliginin arttirilmesi ye hakla bfitilnlesmeye bir Oniek". Turk Toplum Hek. 2.Simpozyumu 25-28 Haziran 1980 Silivri. 1st. Univ. Cerrahpaa Tip Fak. Yayinlan Rekt. No: 3107 Dekanhk No: 128. 1980.
5. Carr, D. "Village mothers on the West Bank learn about health," W.H. Forum 9: 2, 1988. WHO Geneva.
6. Egemen, A. Metin. M. "Ishal sorunun cozfinifinde ogretmenin Saghk Derg,isi. 58: 10-12. 15-22, 1983.
7. El Tom, A.R. Lour°, D. Farah, A.A. McNamara. R. All Ahmed, E.F. "Family planning in the Sudan: A pilot project success story." W.1.1. Forum. 10: 3/4 1989 WHO, Geneva.
- S. Fhahault. D. Roemer, M.1. "Leadership for primary health care." Public Health Papers. No: 82, 1986 WHO Geneva.
9. Gonfil, U. Temel saglik hizmetlerinde toplum katilirni. HU Dunya saglik orgutu hizmet aratirma merkezi yayini 1982, Ankara.
10. Haddad, W. Temel saghk hizmetlerinde geleneksel saglik uygulayicilann role. cev. Saadet piker. Ders Notlari, 1982.
11. H.O. HemOrelik Y. Okulu. Kirsal Toplum Sagligi Projesi (1979-1981) Raporu. 1983, Izmir.
12. Kassambara, M. Poudiogo, P. Philippon, B. Samba, E.M. Zerbo, D.G. "Village community participation in onchocerciasis vector control." W.H. Forum. 7: 1 1986 WHO Geneva.
13. Kleczkowski, B.M. Elting. R.H. Smith. D.L. "Health system support for primary health care." Public Health Papers. No: 80 1984, WHO Geneva.
14. Knowles, J.K. "A shelter that saves mothers" lives." W.H. Forum 9: 3 1988, WHO Geneva.
15. Kowli, S.S. Bhalerao, V.R. Jagtop. A.S. Shrivastay. R. "Community participation booss immunizastion coverage." W.H. Forum. 11: 2 1990 WHO Geneva.
16. Kumar, V. Datta, N. "Home-based mothers" healthy records." W.H. Forum. 9: 1, 1988 WHO Geneva.

17. Oztek, Z. Temel saglik hizmetleri. H.O. Tip Fak. Halk Sag110 Anabilimdali yayim. No: 86/33 litsa dizi No: 1. Ankara, 1986.
18. Oztark, Y. "Kirsal bOlgede aile planlamasi hizmetlerinde Ogretmen ye imamlann rola." SagIlk Dergisi. 57: 10-12, 29-42, 1983.
19. "PAHO, Community participation brings clean water to the village." WHO Chronicle. 31: 12, 1977. WHO Geneva.
20. Rifkin, S.B. "Health planning and community partipation." W.H. Forum 7: 2 1986 WHO Geneva.
21. Saminathan, P. Ravindranath, M.J. Rajaratnam, A. "Health message for adults from their children." W.H. Forum. 7: 2 1986 WHO Geneva.
22. Tennakoon, S. "Community partipation in health activities." W.H. Forum. 8: 3 1987 WHO Geneva.
23. Tezcan, s. Turkiye'de bebek ye cocnk aluimleri. H.U. Tip Fak. Halk sagligi Anabilimdali. Ocbilek mat. Yarn No: 85/26 1985, Ankara.
24. Tira, T. "Health for all proves it's worth in kribati." W.H. Forum. 9: 1 1988 WHO Geneva.
25. UNICEF The state of the worlds children 1990.. Oxford University Press.